

LEVÉLTÁRI KÖZLEMÉNYEK

KILENCVENHATODIK ÉVFOLYAM
2025

Budapest, 2026

LEVÉLTÁRI KÖZLEMÉNYEK

Archival Publications Revue
des Archives

A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
Közleményei

Journal of the National Archives of Hungary
Revue des Archives Nationales de Hongrie

Kilencvenhatodik évfolyam

Főszerkesztő
Szabó Csaba

Szerkesztőség
Fiziker Róbert (felelős szerkesztő),
Hegedűs István, Kulcsár Krisztina, Miklós Dániel

Szerkesztőbizottság
Csetz Balázs, Mikó Zsuzsanna,
Németh László Sándor, Rácz György, Reisz T. Csaba

Székhely (postacím):
1014 Budapest, Bécsi kapu tér 2–4.
(1250 Budapest, Pf. 3.)
<https://leveltarikozlemenyek.mnl.gov.hu/index.php/lk>
mnl.gov.hu/mnl/ol/leveltari_kozlemenyek
Email: leveltari.kozlemenyek@mnl.gov.hu

A borítóképhez felhasznált fotó:
A budapesti Tudományos Akadémia homlokzati rajza (1861) – részlet
Forrás: HU-MNL-OL-T 15-14.

HU ISSN 0024–1512
DOI: 10.71065/LK.2025
A kiadásért felel a Magyar Nemzeti Levéltár főigazgatója
A borítót tervezte: Nagy Attila
Műszaki szerkesztő: Máté István
Nyomdai kivitelezés: OOK-Press Kft., Veszprém
Felelős vezető: Szathmáry Attila
Megjelent 21,5 (B/5) ív terjedelemben

TARTALOM

A Magyar Tudomány Éve

Szabó Csaba: Levéltári utópia	9
Kazareczky Noémi: A Drágffy család margójára – gazdálkodás, innováció, tudomány	25
Kelemen Dávid: Falukutató mozgalom, monográfiák és szociográfiák az 1930-as és '40-es évek Sopron vármegyéjében	53
Bakó Zsigmond: A Magyar Nemzeti Levéltár 2025. évi berlini tanulmányútja	75

Levéltártan

Lise Jaillant: Hogyan tehetjük a born-digital és a digitizált levéltári dokumentumokhoz való hozzáférést könnyebbé? Az akadályozó tényezők azonosítása és a megoldások (fordította: Túrke Gábor)	119
Reinold Schmücker: Eredetiben megőrzés vagy digitalizálás? (fordította: Szabó Attila András)	145
Izsák Gergely – Závoczki Adrienn: Egy levéltári segédlet új útjai	153
Ugo Taraborrelli: „Ne quid rerum dictae Poenitentiariae lapsu temporis pereat”. A Sacra Poenitentiaria Apostolica levéltárának rövid bemutatása (fordította: Rácz György)	161

Műhely

Tóth Árpád: Három londoni vonatkozású evangélikus polgári végrendelet Pozsonyból	177
Deák Ádám: Az 1847. évi vármegyei anyautasítások összehasonlító elemzése	215
Csik Tamás: Etetés és itatás a csongrádi és a dési választásokon 1901-ben. „Fertőzött” szavazatok és politikai közösségépítés	259
Lenkey Tibor: A másik Iványi. Ifj. dr. Iványi-Grünwald Béla	291

Irodalom

Ordasi Ágnes: „Na ja, a Birodalmat érteni kell!” (Ress Imre: Nemzet, birodalom, identitás. HUN-REN Bölcsészettudományi Központ Történettudományi Intézet, Budapest, 2024)	305
Fiziker Róbert: Egy polgár életútja (Borbás Barna: Az első gól. Borbás Gáspár élete. Válasz Online Kft., [Budapest], 2023)	316
Reisz T. Csaba: Teljessé vált Budapest várostörténeti atlasza (Simon Katalin – Sudár Balázs – Ternovác Bálint: Pest. A kezdetektől 1848-ig / From the beginning to 1848. HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Budapest Főváros Levéltára. Bp., 2025 [Magyar Várostörténeti Atlasz, 10. Hungarian Atlas of Historic Towns, 10.])	319

Bessenyei Vanda: A diplomácia sűrűjében (Miklós Dániel: Csehszlovák –magyar politikai kapcsolatok 1938–1945 között. Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest, 2024)	326
Pro Archivo	331
In memoriam	335
Angol nyelvű összefoglalók	337

TABLE OF CONTENTS

The Year of Hungarian Science

Csaba Szabó: Archival Utopia	9
Noémi Kazareczky: Farming, Innovation, Science – Notes on the Drágffy Family	25
Dávid Kelemen: Village Research Movement, Monographs, and Sociographies in Sopron County in the 1930s and 1940s	53
Zsigmond Bakó: A Study Trip to Berlin by the National Archives of Hungary, 2025	75

Archival Studies

Lise Jaillant: How Can We Make It Easier to Access Born-Digital and Digitized Archival Documents? Identifying Obstacles and Solutions (Translated by: Gábor Türke)	119
Reinold Schmücker: Preservation in Its Original Form or Digitization? (Translated by: Attila András Szabó)	145
Gergely Izsák – Adrienn Závoczki: New Approaches to an Archival Finding Aid	153
Ugo Taraborrelli: „Ne quid rerum dictae Poenitentiariae lapsu temporis pereat”. Discovering the Archives of the Apostolic Penitentiary (Translated by: György Rácz)	161

Workshop

Árpád Tóth: Three Lutheran Civil Wills From Pressburg Relating to London	177
Ádám Deák: Comparative Analysis of the County Instructions of 1847	215
Tamás Csik: “Feeding and Watering” During the Elections in Dés and Csongrád in 1901. “Infected” Votes and Political Community Building	259
Tibor Lenkey: The Other Iványi. Dr. Béla Iványi-Grünwald jr.	291

Book Reviews

Ágnes Ordasi: „Well, You Have to Understand the Empire!” (Ress Imre: Nemzet, birodalom, identitás. HUN-REN Bölcsészettudományi Központ Történettudományi Intézet, Budapest, 2024)	305
Róbert Fiziker: The Life of a Citizen (Borbás Barna: Az első gól. Borbás Gáspár élete. Válasz Online Kft., [Budapest], 2023)	316
Csaba Reisz T.: Budapest’s Historical Atlas Comes to Completion (Simon Katalin – Sudár Balázs – Ternovác Balint: Pest. A kezdetektől 1848-ig / From the beginning to 1848. HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Budapest Főváros Levéltára. Bp., 2025 [Magyar Várostarténeti Atlasz, 10. Hungarian Atlas of Historic Towns, 10.])	319

Vanda Bessenyei: In the Thicket of Diplomacy (Miklós Dániel: Csehszlovák– magyar politikai kapcsolatok 1938–1945 között. Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest, 2024)	326
Pro Archivo	331
In Memoriam	335
Abstracts of the Papers	337

„NE QUID RERUM DICTAE POENITENTIARIAE LAPSU TEMPORIS PEREAT”

A Sacra Poenitentiaria Apostolica levéltárának rövid bemutatása

<https://doi.org/10.71065/LK.2025.8>

Levéltári Közlemények 96 (2025) 161–173.

1. A Sacra Poenitentiaria Apostolica ...

A Penitenciária (*Sacra Poenitentiaria Apostolica*) a Római Kúria egyik intézménye, dikasztériuma, amely minden lelki, azaz belső fórumot illető (*foro interno*), és bűnbocsánattal kapcsolatos ügyben illetékes. A belső fórum (akár szentségi, akár nem szentségi) feloldozást ad a büntetések alól, felmentéseket ad, kegyet gyakorol; megvizsgálja és elintézi a hozzá benyújtott lelkiismereti ügyeket, valamint gondoskodik a római bazilikákban és más helyeken működő kisebb penitenciáriusok, a pápai gyóntatók (*penitenzieri minori*) képzéséről és kinevezéséről. A búcsúk tekintetében a Penitenciáriát bízták meg a jubileumok, évfordulók és ünnepélyes megemlékezések alkalmával történő búcsúk megadásával.¹

A hivatal eredete a 12. század végére nyúlik vissza, amikor a római püspök hatalma teljességének (*plenitudo potestatis*) doktrinális megerősítése, az „oldás és kötés jogának” (*facultas ligandi et absolvendi*) egyre szélesebb körű elismerése és azoknak az eseteknek a meghatározása történt, amelyeknél a pápához kellett fordulni feloldozásért. Mindezek megnövelték az Apostoli Székhez irányuló bűnbá-

¹ Az Apostoli Penitenciária hatásköreit jelenleg Ferenc pápa *Praedicate Evangelium* (2022. március 19.) apostoli konstitúciójának 190–193. cikkelyei szabályozzák. Az 1983. évi Egyházi Törvénykönyv 130. cikkelye kimondja: „A kormányzati hatalmat mint olyat a külső fórumon gyakorolják, néha azonban csak a belső fórumon, mégpedig oly módon, hogy azokat a hatásokat, melyeket gyakorlása a külső fórumon jellegénél fogva eredményez, ezen a külső fórumon csak annyiban ismerik el, amennyiben ez a meghatározott esetekre a jogban elő van írva.” Az egyház kormányzati hatalmát elsősorban a külső fórumon, azaz az egyház nyilvános életében, a megfigyelhető, ellenőrizhető cselekedetek területén gyakorolják, hogy biztosítsák a jogi cselekmények szükséges bizonyosságát. Magyar fordítását lásd: Az Egyházi Törvénykönyv. A Codex Iuris Canonici hivatalos latin szövege magyar fordítással és magyarázattal. Szerkesztette, fordította és a magyarázatot írta Erdő Péter. Budapest, 1985, 173. (130. kánon). (Brendan Daly: Power of Governance in the Internal Forum and the External Forum, *The Canonist*, 6, 2014, 44–64). Bizonyos, a törvényben meghatározott körülmények között azonban a kormányzati hatalom kizárólag a belső fórumon gyakorolható. A belső fórum leírható egy személy életének magánszférájaként, ahol a cselekedetek nem nyilvánosak (Juan Ignacio Arrieta: The Internal Forum: Notion and Juridical Regime, *Studia Canonica*, 41, 2007, 27–35).

nati zárandoklatok, és az Európa minden részéről érkező feloldozás és felmentés iránti kérelmek számát. Ebben az összefüggésben a pápák elkezdtek bizonyos ügyek kezelésének jogkörét egy bíborosra ruházni, akit a források *poenitentiarius papae*, *poenitentiarius generalis*, végül pedig a 13. század végétől *maior poenitentiarius*² címmel említették meg.

A kúriai hivatal létrejötte akkor következett be, amikor más, alárendelt funkciókat betöltő személyeket rendelték a *poenitentiarius maior*nak nevezett bíboros alá, és amikor ő kiterjesztette hatalmát a *poenitentiarii minores*re, akik ősidők óta a római bazilikákban a gyóntatási feladatokat látták el. A 13. és 14. századi formulák létezése, amelyeket kérelem- és levélmintaként használtak,³ nemcsak azt feltételezi, hogy már akkoriban is létezett a főpenitenciárius bíboros személye köré szervezett stabil hivatal, hanem azt is bizonyítja, hogy magukat a dokumentumokat is rögzítették,⁴ következésképpen a hivatal tevékenységének emlékét megőrző levéltár is létezett.

Ahogy a szakirodalom hangsúlyozza: „a Penitenciária már a kezdetektől fogva sokkal szélesebb hatáskörrel rendelkezett néhány fenntartott esetben, és ezeket a hatásköröket mindig bővítették különleges engedélyek, valamint a szóban adott határozatok”⁵, és ezek a hatáskörök kiterjedtek mind a belső, mind a külső fórumra. A Penitenciáriához forduló kérelmezőket az a vágy vagy szükség vezérelte, hogy megszerezzék a pápai kegyelem különböző formái közül valamelyiket, mert szembementek az egyházi törvénnyel, vagy el akarták kerülni annak megszegését a végrehajtani kívánt cselekedeteikkel. A klerikusok esetében ezt tovább súlyosbította az a körülmény, hogy a kánonjogi normák megsértése a klerikusi állapot elvesztésével járt, amelyet csak pápai beavatkozás révén lehetett helyreállítani, amely megszüntette a szabálytalanságból vagy a túlkapasokból eredő alkalmatlanságot (*inhabilitas*). Ez lehetővé tette számukra, hogy elkerüljék a javadalmaiktól való megfosztás kockázatát. Hogy képet kapjunk a késő középkorban kezelt esetek nagy számáról:

² Johan Ickx: „Ipsa vero officii maioris Poenitentiarii institutio non reperitur”? La nascita di un tribunale della coscienza. In: *La Penitenzieria Apostolica e il Sacramento della Penitenza*. A cura di Manlio Sodi – Johan Ickx. Città del Vaticano, 2009, 19–50.

³ Arnaud Fossier: *Le bureau des âmes. Écritures et pratiques administratives de la Pénitencerie apostolique (XIIIe – XIVe siècle)*. Róma, 2018. DOI: <https://doi.org/10.4000/books.efr.38420>

⁴ Paolo Ostinelli szerint „nagyon valószínű, hogy a Penitenciária a XIV. század második felétől kezdve készített nyilvántartásokat a kérvényekről belső használatra” („con ogni probabilità la penitenzieria produsse registri di suppliche destinati all’uso interno almeno dalla seconda metà del XIV secolo”), *Le suppliche alla Sacra Penitenzieria Apostolica provenienti dalla diocesi di Como (1438–1484)*. Milánó, 2003, 43, bár a legrégebbi, még megőrzött nyilvántartás 1410–1411-re nyúlik vissza.

⁵ „la Penitenzieria ebbe sin dall’inizio facoltà assai più vaste dei pochi casi riservati, e tali facoltà vennero sempre più ampliate da concessioni de speciali et expresse e da quelle vivae vocis oraculo” Ickx: i. m. 46. A Penitenciária fejlődéséről és hatásköréről a 14., 15. és 16. században Emil Göller klaszszikus tanulmánya még mindig nagyon hasznos: *Die päpstliche Pönitentiarien von ihrem Ursprung bis zu ihrer Umgestaltung unter Pius V.* 2 kötet. Róma, 1907–1911.

becslések szerint a 15. század második felében a hivatal körülbelül 200 embert foglalkoztatott, a főpenitenciáriustól az utolsó írnokig.⁶

Ezt a széles jogkört drasztikusan korlátozta V. Pius pápa 1569-ben végrehajtott reformja, amely a Penitenciária joghatóságát szinte kizárólag a belső fórum ügyeinek kezelésére korlátozta. Ugyanakkor a pápa beavatkozott a dikasztérium működésének szabályozásába és személyzetének csökkentésébe is.⁷

Az újkorban a Penitenciária intézményi fejlődését egyrészt az az ingadozás jellemezte, amely a főpenitenciárius hatáskörét a belső fórumra igyekezett korlátozni, másrészt pedig, hogy ezt a külső fórumra is kiterjesszék, minek következtében joghatósága bizonyos esetekben átfedésbe került más kúriai dikasztériumok jogkörével. XIV. Gergely, VIII. Orbán, XII. Ince és XIV. Benedek pápák időről időre gondoskodtak a Penitenciária hatáskörének szabályozásáról és újradefiniálásáról.⁸

A Penitenciária jogkörének jelentős bővülése különösen a 19. század folyamán következett be, amikor az *Ancien régime* összeomlását követően a katolikus egyház erős ellentétekkel és mélyreható átalakulásokkal teli időszakot élt át. Valójában a legnagyobb válságok idején, például Európában a napóleoni uralom éveiben és után, vagy az olasz egységhez vezető mozgalmak, a pápai világi hatalom megszűnésének idején a római pápák nagyon fontos szerepet bízta a Penitenciáriára: azt a feladatot kapta, hogy orvosolja a kánoni szabályok időről időre felmerülő megsértését, és bizonyos esetekben azzal is megbízták, hogy irányítsa a püspökök és a helyi papság tevékenységét is.⁹

A 20. század hajnalán, a X. Pius *Sapienti consilio* (1908) kezdetű konstitúciójával végrehajtott általános római kúriai reform részeként az Apostoli Penitenciária hatáskörét véglegesen „csak olyan ügyekre korlátozták, amelyek a belső fórumra

⁶ Lásd Ludwig Schmugge: *Le suppliche nell'archivio della Penitenzieria Apostolica e le fonti «in partibus»*. In: *La Penitenzieria Apostolica e il suo Archivio*. Atti della Giornata di studio, Roma, Palazzo della Cancelleria, 18 Novembre 2011. A cura di Alessandro Saraco. Città del Vaticano, 2012, 33–46.

⁷ Az 1569-es penitenciári reformról lásd Agostino Borromeo: *Il Concilio di Trento e la riforma postridentina della Penitenzieria Apostolica (1562–1572)*, in *La Penitenzieria Apostolica e il Sacramento della Penitenza...*, 111–134.

⁸ Ugo Taraborrelli: *Ad erigendam gentium omnium spiritualement indigentiam*. La Penitenzieria Apostolica in età moderna. In: *Penitenza e Penitenzieria al tempo del giansenismo (secoli XVII–XVIII)*. *Culture – Teologie – Prassi*. Città del Vaticano, 2019, 195–237.

⁹ A Penitenciária 19. század első évtizedeiben kifejtett tevékenységéről lásd Filippo Tamburini: *La Penitenzieria Apostolica negli anni della occupazione napoleonica in Roma (1808–1814)*. *Archivio della Società Romana di Storia Patria*, 95–96, 1972–1973, 173–225. és Ugo Taraborrelli: *La Penitenzieria Apostolica al tempo di Leone XII: un dicastero per la „restaurazione” delle anime*. In: *Governo della Chiesa, governo dello Stato. Il tempo di Leone XII*. A cura di Roberto Regoli – Ilaria Fiumi Sermattei – Maria Rosa Di Simone. Ancona, 2019, 154–176. A hivatal szerepéről az *Olasz Királyság megalakulását megelőző és követő eseményekben* lásd a *Penitenza e Penitenzieria tra rivoluzioni e restaurazioni (1789–1903)* című kötetben összegyűjtött tanulmányokat. A cura di Carlo Fantappiè – Ugo Taraborrelli. Città del Vaticano, 2022.

tartoznak, még akkor is, ha az nem szentségi. Így [...] ez a bírói szerv a belső fórum számára megbocsátásokról, feloldozásokról, felmentésekről, kiengesztelésekről, megbocsátásokról dönt; továbbá kivizsgálja a lelkiismereti kérdéseket, és elbírálja azokat.”¹⁰

2. ... és levéltára

Az ősi hagyomány szerint, amelyet legutóbb 2005-ben a Szentszék levéltáiról szóló rendelkezés (*Legge sugli archivi della Santa Sede*) is megerősített, az Apostoli Penitenciária nem adja át történelmi dokumentumait a Vatikáni Apostoli Levéltárnak, hanem saját levéltárat tart fenn.¹¹

Ahogy már említettük, nincs ok kételkedni abban, hogy az intézmény keretein belül már a kezdetektől létezett egy levéltár, amely biztosította a hivatal tevékenysége feladatai során keletkezett iratok megőrzését. A Penitenciáriára vonatkozó iratok megőrzéséről nagyon kevés forrás maradt fenn, a levéltár története így feletébb töredékes.

Néhány kezdeti információ kihámozható XII. Benedek *In agro dominico* kezdetű bullájából (1338. április 8.), amely a hivatal működését szabályozó első szövegünk.¹² A *correctores* feladatairól szóló fejezetben XII. Benedek meghatározta, hogy ezek a tisztviselők, miután személyesen megvizsgálták, és gondosan kijavították a leveleket, azokat személyesen kell átadniuk a pecsételőnek (*sigillator*), vagy el kell helyezni „egy, a nevezett főpenitenciárius házában, külön erre a célra kijelölt ládában, melyet két hasonló kulccsal kell zárni és nyitni, melyek közül az egyiket a *sigillator*, a másikat pedig az egyik kijelölt *corrector* őrzi” addig, amíg a leveleket le nem pecsételik, és vissza nem juttatják az ügyfeleknek. A pecsételt leveleket pedig, ha nem küldték el azonnal, a *sigillator* gondoskodására „egy, az őrizetükre kijelölt ládában kellett elhelyezni, amely a főpenitenciárius házában marad megőrzésre”. Ez a második láda is két kulccsal volt lezárva, az egyiket a *distributor litterarum*, a másikat pedig a bíboros által kijelölt megbízható személy őrizte.¹³

¹⁰ „ad ea dumtaxat quae forum internum, etiam non sacramentale, respiciunt. Itaque [...] hoc tribunal pro foro interno gratias largitur, absolutiones, dispensationes, commutationes, sanationes, condonationes; excutit praeterea quaestiones conscientiae, easque dirimit” Carlo Fantappiè: Un dicastero per il foro interno: la riforma della Curia Romana di san Pio X. In: *La Penitenzieria Apostolica e il Sacramento della Penitenza...*, 171–193.

¹¹ A *Legge sugli archivi della Santa Sede* 14. cikkelye, amelyet II. János Pál motu proprio *La cura vigilantissima* címmel hirdetett ki 2005. március 21-én (*Acta Apostolicae Sedis*, 97, 353–376), elismeri, hogy bizonyos intézmények – „az Államtitkárság, a Hittani Kongregáció, a Népek Evangelizációs Kongregációja, az Apostoli Penitenciária, a Vatikáni Apostoli Könyvtár, a Szent Péter-bazilika és a Vatikánvárosi Állam Kormányzósága” – függetlenül őrzik meg saját levéltáraikat, anélkül, hogy kötelesek lennének levéltárérett irataikat a Vatikáni Apostoli Levéltárba átadni, ahogyan azt más kúriai dikasztériumoktól megkövetelik.

¹² Heinrich Denifle: Die älteste Taxrolle der apostolischen Pönitentie. *Archiv für Literatur und Kirchengeschichte des Mittelalters*, 4, 1888, 201–238.

XII. Benedek statútumai tehát két láda létezését bizonyítják, amelyek egyike a lepecsételendő levelek, a másik pedig a már lepecsételt, kézbesítésre vagy elküldésre váró levelek tárolására szolgált. Feltételezhető, hogy ezekben a ládákban – vagy hasonló tárolóeszközökben – őrizték a napi munkavégzés során felhasznált vagy előállított többi dokumentumot is, mint például a szöveg minta-gyűjteményt, nyilvántartásokat, pápai konstitúciók szövegeit, adólistákat és a főpenitenciárius hatáskörére vonatkozó szövegek gyűjteményét. Ezekből a különféle levéltári anyagokból azonban semmi sem maradt fenn a dikasztérium levéltárában.¹⁴

A 14. században kialakult gyakorlatnak megfelelően az újkorban is folytatódott az a szokás, hogy a *sigillatorra* bízta a levéltár és kulcsainak őrzését. V. Pius 1569. május 18-án, a Penitenciária hatáskörének és szervezetének általános reformja keretében, a *sigillatorra* bízta a hivatal kiváltságaira és hatáskörére vonatkozó összes dokumentum gondos megőrzését. Össze kellett állítania és naprakésszé kellett tennie továbbá az összes dokumentáció nyilvántartását, amelyet időről időre át kellett adnia utódjának.¹⁵

A Penitenciária *sigillator*ának feladata volt továbbá az úgynevezett alsó hivatal által készített kegyenylvánító levelek (*officium litterarum minoris gratiae*) nyilvántartásának és őrzésének felügyelete is. Ennek az Apostoli Kancellárián belül 1569. május 19-én újonnan létrehozott testületnek az volt a célja, hogy fogadja a Penitenciárián korábban alkalmazott ügyvédek és írnokokat (*procuratores et scriptores*), akik a létszámleépítés miatt hirtelen elvesztették állásukat. Számukra fenntartották azon kegyelmek biztosítását mindkét fórumon (*in utroque foro*), amelyet IV. Pius *In sublimi* kezdetű konstitúciója (1562. május 4.)¹⁶ után a főpe-

¹³ „in una archa in domo dicti maioris penitentiarii ad hoc specialiter deputanda, que duabus consimilibus clavibus seretur et etiam reseretur, quarum una sigillatoris et altera unius ex dictis correctoribus custodie committantur ... in archa ad eorum custodiam deputanda, que quidem archa in domo maioris penitentiarii conservetur” Vö. uo., 210–211.

¹⁴ Aki a Penitenciária első két évszázadában (13–14. század) keletkezett iratait szeretné vizsgálni, annak nyomait más vatikáni intézményekben (Vatikáni Levéltár és Vatikáni Könyvtár) és külföldön kell keresnie. Például a Penitenciária legrégebbi levélformula gyűjteménye (amely 1220–1270 között keletkezett és Tommaso da Capua bíborshoz köthető) ma az Egyesült Államokban található (Philadelphia, University of Pennsylvania, Kislak Center for Special Collections Rare Books and Manuscripts, 64). A középkori források főbb példáira vonatkozóan lásd Arnaud Fossier és Emil Göller említett tanulmányait.

¹⁵ „ne quid rerum dictae Poenitentiariae lapsu temporis pereat neglectumve iaceat, sigillator ipse omnia exemplaria, litteras, scripturas et instrumenta quorumcumque privilegiorum, facultatum, concessionum, prohibitionum, reformationum et ceterorum omnium dictum officium Poenitentiariae in universum et privatim concernentium fideliter ac cum periculo suo asservet” V. Pius: *In omnibus rebus* Apostoli konstitúció (1569. május 18.). *Bullarum diplomatum et privilegiorum sanctorum romanorum pontificum Taurinensis editio* [a továbbiakban: *Bullarium Romanum*], VII, Augustae Taurinorum, 1862, 746–750: 749, §18.

¹⁶ V. Pius: *In earum rerum* Apostoli konstitúció (1569. május 19.). *Bullarium Romanum*, VII, 572–574.

nitenciárius hatáskörében maradtak. Tevékenységének jellegére való tekintettel ezt a hivatalt „*Paenitentiaria publica*” néven is ismerték, megkülönböztetve ezzel az igazi Apostoli Penitenciáriától (vagy „*Poenitentiaria secreta*”), amelynek joghatósága főként a belső fórumon felmerülő titkos ügyekre terjedt ki.¹⁷

A *sigillator* a rábízott – mind a titkos, mind a közügyekre vonatkozó – levéltári anyagok őrzésével kapcsolatos nehéz feladatok elvégzéséhez általában egy második személy, az úgynevezett *pro-sigillator* segítségét vette igénybe, akire ezeket a feladatokat bízta, amelyekért azonban továbbra is ő volt a felelős.¹⁸

V. Pius 1569. évi rendelkezéseinek fényében biztosan nem véletlen, hogy néhány évvel később elkészült a levéltár első, részleges jegyzéke, amely nyilvánvalóan azokból a dokumentumokból állt, amelyeket a Penitenciária kiváltságainak és jogkörének alapjaként tartottak a legfontosabbnak. Ez az a lista, amelyet 1576. október 14-én Ambrogio Cini adott át Stanisław Hozjusz bíborosnak, akit ideiglenesen (*ad interim, usque ad aliam ordinationem*) neveztek ki a Penitenciária leveleinek lepecsételésére Bernardo Carniglia *sigillator* halála után.¹⁹ A lista nagyrészt a hivatal hatáskörével és szervezésével kapcsolatos pápai dokumentumokból áll, V. Márton pápaságától (1417–1431) V. Pius 1569. évi apostoli konstitúciójáig; de nem hiányoznak a lelkiismereti fórumon benyújtott kérelmek iratai vagy a formulagyűjteményekre történő való hivatkozások sem.

A *sigillator* és a *pro-sigillator* levéltári felelősségét tovább erősítette a XIV. Benedek által 1744-ben kiadott rendelkezés. Lambertini pápa – aki 1722-től 1728-ig a hivatal „kanonistájaként” közvetlen ismeretekkel rendelkezett az iroda gyakorlatáról – nemcsak megismételte elődjének e tekintetben már lefektetett intézkedéseit, hanem részletesebben is foglalkozott velük.²⁰

A Penitenciária levéltárát a pápák és a főpenitenciáriusok nagy tiszteletben tartották. XIV. Benedek 1744-ben azt írta: a levéltár jó állapota és megőrzése fontos közérdek.²¹ A főpenitenciárius bíboros feladatkörébe tartozott, hogy hivatalba lépése után meglátogassa a levéltárat, ellenőrizze annak állapotát, és meghozza a szükséges intézkedéseket.²²

¹⁷ Lásd Città del Vaticano, Archivio della Penitenzieria Apostolica [a továbbiakban: APA], Miscellanea Bizzarri, 2, ff. 750v–753r.

¹⁸ A *sigillator* a kisebb kegyelmi ügyek hivatalától érkező levelek (főként házassági felmentések) bevételeinek ellenőrzőjeként is működött, amely bevételekből fedezték a tisztviselők fizetését és a Penitenciária költségeit. A *sigillator* személyéről és feladatairól lásd az APA, Miscellanea Bizzarri, 5, ff. 405–442 iratait.

¹⁹ „Die 14 Octobris 1576 Ambrosius substitutus quondam domini Carniglae [!] consignavit Illustrissimo Maiori Paenitentiarario infrascriptas Bullas, Libros et Scripturas...” APA, Acta Cardinalium, 1, 31v–32v.

²⁰ XIV. Benedek: *In apostolicae Apostoli konstitúció* (1744. április 13.). *Sanctissimi domini nostri Benedicti papae XIV bullarium*, I, Venetiis, 1778, 147–152.

²¹ „Quia rei publice vehementer interest huiusmodi Archiviorum [ti. *Poenitentiariae*] bonus status et conservatio” Uo.

Ami az iratok fizikai tárolási helyét illeti, feltehetően a használatban lévő irattárat a bíboros vagy helyettese rezidenciáján, vagy a hivatalnokok lakásán őrizték, ami nyilvánvalóan elősegítette az anyag szétszóródását. Ezzel szemben a levéltár régebbi részének elhelyezésére a 16. század második felétől kezdve bizonyíthatóan a vatikáni falakon belül került sor. 1583 előtt a levéltár a Belvedere néhány szobájában volt, de ekkor áthelyezték abba a két helyiségbe, ahol akkoriban az Apostoli Kamara üléseit tartották.²³ Ezt követően is rendelkezünk további információkkal a levéltárról és annak áthelyezéséről, de részletek nélkül – csak annyit tudunk, hogy mindig „a Vatikáni Palotában” volt.²⁴ XIV. Benedek fent említett 1744. évi apostoli konstitúciójában megjegyezte, hogy a Penitenciária iratainak az Apostoli Palotán belüli tárolását elődei rendelték el.²⁵

1810-ben a Penitenciária dokumentációja a többi szentszéki levéltárral azonos sorsra jutott, és Napóleon parancsára Párizsba szállították.²⁶ Majd, amikor a napóleoni kaland véget ért, és megkezdődött a restauráció, megszervezték az iratok Rómába való visszaszállítását. Ebben az összefüggésben Ercole Consalvi bíboros kérte, hogy a lehető legrövidebb időn belül küldjék el az államtitkárnak a Szent Penitenciária levéltárába tartozó azon iratokat, amelyeket nem szükséges felgyűjtani, és azokat is, amelyeket el lehet tüzelni. Michele Di Pietro, a Penitenciária bíborosa viszont határozottan kijelentette:

„A Penitenciária levéltárának fontosságát nem kell bizonyítani [...]. Ebből következik, hogy egy ilyen archívumot, amelyet már Párizsba szállítottak, teljes egészében vissza kell szerezni, hogy a korábbi helyére kerüljön. A kötetek és iratok sokasága között lehet, hogy van néhány haszontalan dolog [...]. A kötetes anyag azonban nem tekinthető ilyennek, így a megtakarítás csupán elhanyagolható lenne, és ha szétválogatásra kerülne sor, kettős kellemetlenséggel szembesülnénk: a gyakorlathiány miatt érdekes iratokat sorolnának haszontalannak, illetve a szétválogatás során hozzáférés lenne a legbizalmasabb ügyekhez, amelyeket a Penitenciária titkosan kezel és őriz. Ezeket a szempontokat figyelembe véve kérjük,

²² Például az 1726-ban, 1754-ben és 1756-ban tett látogatásokról az APA, *Acta Cardinalium*, III, 29–30; IV, 35; IV, 52 tanúskodik.

²³ „Anno 1583 Illustrissimus Dominus Maior Poenitentiarius obtinuit a Sanctissimo Domino Nostro aliquot cubicula in Palaticeo [!] Apostolico Vaticano ubi prius Camerae Apostolicae congregatio haberi solita fuit, in qua iussit transportari libros multos Regestorum antiquorum ex prioribus cubiculis quae fuerunt in Belvedere” (APA, *Acta Cardinalium*, I, 52r).

²⁴ A levéltár helyéről szóló későbbi bizonyítékokat lásd Filippo Tamburini: Un registro di bolle di Sisto IV nell'Archivio della Penitenzieria Apostolica. In: *Palaeographica Diplomatica et Archivistica. Studi in onore di Giulio Battelli*. A cura della Scuola Speciale per Archivisti e Bibliotecari dell'Università di Roma, II, Roma, 1979, 380, fn. 12.

²⁵ XIV. Benedek i. m. 151, §37.

²⁶ Remigius Ritzler: Die Verschleppung der päpstlichen Archive nach Paris unter Napoleon I. und deren Rückführung nach Rom in den Jahren 1815 bis 1817. *Römische Historische Mitteilungen*, 6–7, 1962–1964, 144–190.

utasítsa a megbízott személyt, hogy hagyja érintetlenül a Penitenciária levéltárát, és azt küldje vissza Rómába.” (Di Pietro bíboros Consalvi bíborosnak, Róma, 1816. július 16.)²⁷

3. Az archívum megnyitása

1988-ban II. János Pál pápa kívánságára a Penitenciária régi iratainak az 1410–1567 közötti időszakra vonatkozó része először vált hozzáférhetővé a történeti kutatás számára. Ezeket már 1982 óta a Vatikáni Titkos Levéltárban őrizték, és megállapították róluk, hogy kizárólag külső fórumhoz tartozó anyagokat tartalmaznak. 2005-ben ezekhez csatlakozott egy eredeti kérvényekből álló gyűjtemény is, amely főként a 16. századból származik, de tartalmaz példányokat a 15. és a 17. századból is.²⁸

XVI. Benedek pápa pedig 2009. január 16-án, amikor fogadta a főpenitenciárius bíborost és a Penitenciária ügyvivőjét, engedélyezte a levéltár 1914-ig történő megnyitását. Az 1567 előtti kérvények regisztrumain kívül a Penitenciária így további dokumentumsorozatokat tehetett kutatás céljára elérhetővé, amelyek a külső fórumon tárgyalt ügyekre vonatkoznak (a lelkiismereti ügyek kivételével), valamint az intézmény hivaltörténetével, hatáskörével és személyzetével kapcsolatosak.

A 2011. november 18-án tartott „tanulmányi napon” ünnepélyesen megnyitotta a Penitenciária levéltárát a tudósok előtt a Palazzo della Cancelleria, a díkasztérium épületében, az új, erre a célra kialakított helyiségekben. Mindeközben a Vatikáni Titkos Levéltárból visszaszereztek az ott letétbe helyezett iratokat.²⁹ A 2016. november 26-án tartott második „tanulmányi napon” a levéltár megnyitása óta eltelt első öt évet értékelték, és megpróbáltak néhány kutatási perspektívát felvázolni a jövőre nézve.³⁰

Az iratok kutatásra történő előkészítése a 2011. évi ünnepélyes nyitástól kezdődően, az eddig zártként kezelt iratok kutatásra történő lehetőségének eldöntése a levéltár munkatársaira érzékeny és összetett munkát rótt és ró jelenleg is, számos gyakorlati problémával és nehézséggel.

²⁷ “*alla Segreteria di Stato nel più breve termine possibile l’indicazione di quelle Carte appartenenti all’Archivio della Sagra Penitenzieria, che non è necessario ricuperare, e che possono farsi dare alle fiamme*” (Card. Consalvi Card. Di Pietro-nak, Róma, 1816. július 6.); APA, *Segreteria e Archivio*, 10.

²⁸ Ez a jelenlegi levéltári egységekre vonatkozik: APA, *Suppliche*, 1bis-8bis.

²⁹ *La Penitenzieria Apostolica e il suo Archivio...* i. m.

³⁰ *L’Archivio della Penitenzieria Apostolica. Stato attuale e prospettive future*. Atti della Giornata di studio, Roma, Palazzo della Cancelleria, 22 Novembre 2016. A cura di Krzysztof Nykiel – Ugo Taraborrelli. Città del Vaticano, 2017.

Mindenekelőtt állományvédelmi szempontból az első aggodalom természetesen az iratok helyes őrzésével kapcsolatban merül fel. Az állapotuktól függően szükség van különböző mértékű beavatkozásokra, amelyek az egyszerű tisztítástól a dokumentumok anyagának külső műhelyekben történő restaurálásáig terjedhetnek.

Ezen kívül a legnagyobb nehézségek az iratanyag rendezése során jelentkeznek. Olyan környezetben, ahol a levéltári segédletek csak nagyon korlátozott mértékben maradtak fenn, nem mindig világos, hogy egyes levéltári egységeket melyik régi sorozathoz kell rendelni.

Végül a legnehezebb munka természetesen az, hogy elkülönítsük a kutatható anyagoktól a lelkiismereti ügyekhez kapcsolódó, nem kutatható iratokat. Ezt a szétválasztást nagy gondossággal és figyelemmel végzik, tiszteletben tartva a titoktartás sérthetlenségének és a levéltári kutatás biztosításának kettős követelményét.

4. A kutatható sorozatok bemutatása

Jelenleg az Apostoli Penitenciária Levéltára a Palazzo della Cancelleria épületében található, és körülbelül 1200 folyóméternyi irategyüttesből áll, összesen több mint 5300 levéltári egységből a 15. századtól napjainkig.

Mielőtt rátérnénk az iratsorozatok bemutatására, érdemes ismételten hangsúlyozni és részletezni az Apostoli Penitenciária történetének és hatáskörének néhány sajátos jellemzőjét, amelyekre már utaltunk, és amelyek elkerülhetetlenül tükröződnek a hivatal által keletkeztetett iratokban. Ezek meghatározzák a kutatás rendelkezésére álló források körét.

1. A Penitenciária hatásköre több évszázados története során folyamatosan változott, amit az a jogkör határozott meg, amelyet az adott pillanatban a pápa a főpenitenciárius bíborosnak átadott (vagy visszavont).

2. Az esetektől és a történelmi korszakoktól függően a főpenitenciárius joghatósága kizárólag a belső fórumra korlátozódhatott, vagy kiterjedhetett a külső fórumra is. Általános és kikerülhetetlen szabály, hogy a belső fórumon tárgyalt ügyekkel kapcsolatos összes irat (keletkezési időtől függetlenül) mindenféle kutatás számára hozzáférhetetlen kell, hogy maradjon.

Csak ennek a két feltételnek a figyelembevételével érthető meg, hogyan és miért lehet bizonyos iratokat megtekinteni, míg másokat nem, vagy miért az az évköre egyes iratsorozatoknak, másoknak meg miért más az évköre.

A tudományos kutatás céljára jelenleg hozzáférhető dokumentumok a következők:³¹

³¹ Ez a lista frissíti az Ugo Taraborrelli által közöltet: *L'Archivio della Penitenzieria Apostolica*. In: *Memoria Fidei. Archivi ecclesiastici e Nuova Evangelizzazione*. Atti del Convegno, Roma, 23–25 ottobre 2013. A cura di Alejandro Cifres, Roma, 2016, 69–83. A magyar történelemhez kapcsolódó forrásokról részletesebben a 2022. október 4-én Rómában megrendezett „*Archivi e biblioteche come ponti. Fonti per la cooperazione archivistica tra la Santa Sede e l'Ungheria*” című konferencián elhangzott előadásomban beszámolok, a konferencia anyagát Tóth Krisztina publikálja.

Acta Cardinalium – Négy kéziratot kötet, amelyek az V. Pius által végrehajtott bírósági reform (1569) és az 1897 közötti időszakot ölelik fel. Ezek tartalmazzák az Apostoli Penitenciáriával kapcsolatos legfontosabb pápai rendelkezéseket (a főpenitenciárius kinevezése, jogosultságok megadása stb.), a főpenitenciáriusoknak a dikasztérium szervezésével kapcsolatos rendeleteit (prelátusok, tisztviselők és kisebb penitenciáriusok kinevezése), valamint további információkat, adatokat és különféle jegyzeteket a bíróság életéről.

Archivio del Teologo – A gyűjtemény az Apostoli Penitenciária teológusai által a 17. századtól kezdve készített dokumentumokat tartalmazza. 23 dobozból áll, amelyeket betűkkel jelöltek „A”-tól „Y”-ig, és amelyekben nagyon változatos írássok találhatók. Ezek tükrözik a főpenitenciárius bíboros „teológiai szakértőinek” tanácsadói tevékenységét: az egyes esetek tanulmányozása és megoldása során készített jegyzőkönyvek, előkészítő anyagok, munkadokumentumok, jegyzetek stb. A 10K-22Y (17. század – 1920) dobozok jelenleg kutathatók – a lelkiismereti ügyek és a belső fórum kérdéseire kapcsolódó dokumentumok kivételével.³²

Conti mensuali – Ez nyolc regisztrumkötet, amely az 1726–1819 közötti időszakot fedi le (de hiányos), és hónapról hónapra mutatja az Apostoli Penitenciária bevételeinek – a kisebb kegyelmi bullák kibocsátásából származó bevételek – és kiadásainak – személyzeti juttatások és folyó irodai költségek – egyenlegét.

Facultates – A sorozat 32 egységből áll a 16. és a 19. századból, amelyek az évszázadok során a pápák által az apostoli penitenciáriának adott jogosultságokat dokumentálják. Ezek pápai bullák kéziratmásolatait és nyomtatott példányaikat, valamint azok kivonatait és kommentárjait, szóbeli engedményekre vonatkozó jegyzeteket („vivae vocis oracula”), felhatalmazások listáit stb. tartalmazzák.

Fondo Pio XII – A XII. Piusz pápaságára (1939–1958) vonatkozó iratanyag 2020. március 1-je óta elérhető a kutatók számára, és három különálló sorozatot tartalmaz: 1. „Curia Romana” (a Penitenciária és más kúriai dikasztériumok közötti levelezés); 2. „Facoltà” (rendkívüli engedélyek püspököknek és gyónatóknak a hívek bűneinek feloldozása érdekében, különleges körülmények között, amelyeket először a második világháború, majd a kelet-európai kommunista rezsim hatalomra kerülése indokolt); 3. „Voti” (a Segnatura della Penitenzieria tanácskozásain megvitatott, elvont kánonjogi és erkölcsi kérdések). Négy további doboz a Penitenciáriának az 1950-es szentév előkészítése és lebonyolítása során végzett tevékenységét bizonyítja.³³

³² Ugo Taraborrelli: I Teologi della Penitenzieria Apostolica e il loro archivio. In: *Penitenza e Penitenzieria tra rivoluzioni e restaurazioni (1789–1903)...*, 215–239.

³³ Részletesen lásd Ugo Taraborrelli: „Il piedistallo su cui si innalzò l’edificio organizzativo giubilare”. Il contributo della Penitenzieria Apostolica alla preparazione dell’Anno Santo 1950, relazione tenuta in occasione del Convegno Internazionale „Pio XII e l’Anno Santo 1950”, Roma, 13–14 novembre 2024, publikációját 2026-ra tervezik.

Giustificazioni di pagamenti – A sorozat 35 egységet tartalmaz, amelyek az 1741–1883 közötti időszakhoz kapcsolódnak, és magukban foglalják a kiadások és kifizetések igazoló dokumentációját: követelés- és tartozásszámlák, személyzeti juttatások, bevételi és kiadási mérlegek, befizetések stb.

Libri taxarum – 26 regisztrumkötet 1535-ből és 1704–1822-ből, amelyek a házassági ügyekhez kapcsolódó engedmények kiküldésével kapcsolatos illetékek jegyzékét tartalmazzák. Az egyes feljegyzések a kiküldés napja szerint vannak rendezve, és tartalmazzák a kérvényező nevét, a megszerzett engedmény típusát, valamint a vonatkozó illetéket.

Matrimoniali – A sorozat a szegény emberek házassági felmentéseiről szóló dokumentációt tartalmazza (főként a harmad- és negyedfokú rokonsági akadályokról), amelyeket 1701 és 1884 között nyújtottak be az Apostoli Penitenciáriának. Összesen 1881 kötegből áll, amelyekben a kérelmek a származási egyházmege szerint ábécésorrendben vannak rendezve.³⁴ Ezekhez a kötegekhez 70 kötet regisztrumkötet tartozik, amelyek az 1785–1864 közötti időszakra korlátozódnak.

Memorie – Ez egy kicsi, de értékes, öt, kézzel írt jegyzetfüzetből álló *gyűjtemény*, amelyet 1808-tól a Penitenciária *ideiglenes* káplánjának kezdeményezésére állítottak össze. Ezekben rögzítették a hivatal életét érintő legfontosabb eseményeket. Összességében az elbeszélte események az 1808–1844 közötti időszakot ölelik fel.³⁵

Miscellanea Bizzarri – A sorozat kilenc kötetből áll, amelyek nagyon különböző témájú dokumentumokat tartalmaznak, és amelyeket 1779-ben Francesco Maria Bizzarri *pro-sigillator* gyűjtött össze. A 2., 5., 7. és 8. kötetek állnak rendelkezésre a kutatáshoz. Az egyes dokumentumok részletesebb leírását lásd a olvasóteremben rendelkezésre álló leltárban.

Miscellanea de Sacra Poenitentiaria – Feltehetően a 18. században összeállított vegyes kötet, amely különböző témákról tartalmaz dokumentumokat: a főpenitenciáriusi jogkör kiterjedése és gyakorlása; űrlapok; a hivatal gyakorlata; prelátusok és tisztviselők kinevezése; kisebb penitenciáriusok; kisebb kegyelmek hivatala (*officium litterarum minoris gratiae*). Az iratanyag részletes leltára elérhető a levéltárban.

Miscellanea Mangioni – Kézírtos kötet, amelynek első részében négy mű található Valentino Mangioni SJ (1573–1660) tollából, aki 1643-tól haláláig a penitenciária teológusa volt, valamint egy mű Carlo Alberto Tesauro SJ (1585–1654), a Vatikáni Bazilika kisebb penitenciáriusa tollából, a hivatal bürokratikus gyakorlatáról. A kötet második része a kisebb bűnbánati hivatalok intézményéről, jogi profiljáról, történetéről és mindennapi életéről szóló dokumentumok másolatait tar-

³⁴ Giordano Caberletti: Il fondo dei matrimoniali e la sua rilevanza per la ricerca storica. In: *La Penitenzieria Apostolica e il suo Archivio...*, 105–120.

³⁵ Andrea Cicerchia: La Penitenzieria Apostolica nell'Ottocento. Un profilo istituzionale e nuove linee di ricerca. In: *Penitenza e Penitenzieria tra rivoluzioni e restaurazioni (1789–1903)...*, 125–144; 127.

talmazza, különös tekintettel a Lateráni Szent János Kollégiumra (Collegio di San Giovanni in Laterano).

Miscellanea Santori – Giulio Antonio Santori bíboros (1592–1602 között főpenitenciárius) idején a Penitenciária tevékenységére vonatkozó írásokból összeállított kötet, de másolatban 1431-ig visszanyúló dokumentumokat is tartalmaz. Összességében a szövegek a tisztségviselők és kisebb penitenciáriusok kinevezésére, illetéklistákra, engedélyek kiadására és kétségek elosztatására vonatkoznak.

Penitenzieri Minori – A sorozatból jelenleg öt kötetet lehet megtekinteni (16–19. század). A főpenitenciárius fennhatósága alá tartozó álló kisebb, a római lateráni és a Santa Maria Maggiore bazilikákban, továbbá Loreto, Assisi, Padova és Firenze bazilikáiban működő penitenciáriusok, azaz gyóntatók tevékenységét dokumentálja.

Praxis – A sorozat 13 kötetből áll (kilenc kézirat és négy nyomtatott), amelyek a 17. és 18. századból származnak, és különböző szerzők műveit tartalmazzák. Ezek a Penitenciária eljárási kézikönyveinek tekinthetők, amelyek egy része a hivatal személyzetének belső használatára, más része pedig a gyóntatók és a kérelmezők kényelmére készült.

Questioni Dataria-Penitenzieria – Ez a doboz a 19. században a két kúriai intézmény között felmerült joghatósági vitákkal kapcsolatos dokumentumokat tartalmazza. Az Apostolica Dataria és az Apostolica Penitenciária gyakran került konfliktusba egymással, mivel hatáskörük átfedte egymást a házassági felmentések ügyében.

Registra Matrimonialium et Diversorum – Ez az a levéltári fond, amely minden bizonnyal eddig a legnagyobb érdeklődést váltotta ki a történetírásban. A sorozat összesen 760 papíralapú regisztrumkötetet tartalmaz,³⁶ amelyek közül az első 163 az Apostoli Penitenciária által 1410 és 1569 között a külső fórum számára jóváhagyott kérvények tartalmát tartalmazza, míg a többi kötet, az V. Pius reformját követően, az általa az Apostoli Kancellárián belül létrehozott *Officium litterarum minoris gratiae* tevékenységére vonatkozik. A tárgyalta témák sokféleségét tekintve a Penitenciária kérvényregisztrumai (1410–1569) tükrözik a hivatal által a pápai megbízatás alapján gyakorolt széles jogkört, amely akkoriban az apostoli kegyelem fő csatornájává tette: házassági akadályok alóli felmentések; az egyházi rendbe való belépés vagy annak gyakorlása körüli szabálytalanságok alóli felmentések; feloldozás az egyes, különösen súlyosnak ítélt bűncselekmények miatt (szimónia, szentségtörés, gyilkosság, abortusz, bigámia, eretnecség, okmányhamisítás, kereskedelem a törökökkel stb.); gyóntatóválasztási engedély; fogadalmak vagy eskük megváltoztatása vagy alóluk való felmentés; zarándoklati engedélyek *in partibus*

³⁶ Ez 745 regisztrumkötetet jelent (*Registra Matrimonialium et Diversorum* 1–746), a 90., 298. és 427. kötet hiányzik, míg a 2. kötet után a 2bis, a 82. szám után pedig a 82bis következik, amelyekhez további 15 *Additiones* kötet (Add. 1–15) tartozik.

infidelium; szerzetesrendek tagjai számára engedély a kolostor ideiglenes elhagyására vagy másik rendbe való átlépésre; *litterae declaratoriae*; stb.³⁷

Registri dei mandati – A sorozat 18 regisztrumból áll, amelyek az 1736–1865 közötti évekre vonatkoznak, és a római Monte di Pietà-nál a főpenitenciárius bíboros által kiadott fizetési megbízásokról tartalmazzak feljegyzéseket. Az egyes bejegyzések megemlítik a kifizetés kedvezményezettjét, a kifizetés okát és a kifizetett összeg nagyságát.

Rincontro del Monte – Öt regisztrum, amely az 1736–1814 közötti időszakra vonatkozik (az 1747–1762 közötti időszak hiányzik), és amely a római Monte di Pietà-ban található Apostoli Penitenciária számlájára befizetett hitelekéről és kifizetésekről ad számot: ez egyfajta „számlakivonat” az akkori időszakból.

Suppliche – A sorozat a következőket tartalmazza: 1) egy kis gyűjtemény eredeti kérvényekből, amelyeket a 15–17. században továbbítottak a penitenciáriának (1bis–8bis mappák),³⁸ és 2) egy jelentős eredeti kérelemgyűjteményt (1065 csomag, 413 dobozban tárolva), amelyeket a 19. században az Apostoli Kancellária „*officium litterarum minoris gratiae*” részére címeztek, és amelyek házassági felmentésekkel kapcsolatosak.

Trattato del Card. Giustiniani – Az Apostoli Penitenciária levéltára őrzi Orazio Giustiniani bíboros (1580–1649) *De Sacra Poenitentiaria et Maiori Poenitentiario tractatus posthumus* című művének egy példányát, aki a Néri Szent Fülöp Oratórium Kongregáció tagja, és a 17. század első fele római kulturális életének vezető alakja, valamint 1647. december 4-től haláláig (1649. július 25.) főpenitenciárius volt. A traktátus Fioravante Martinelli munkájának eredménye, aki a Giustiniani bíboros által írt eredeti füzet tartalmát rendszerezte és rendbe tette; ez a füzet a bíboros haláláig vázlatos állapotban maradt.

A fordítást ellenőrizte, véglegesítette: Rácz György

³⁷ A Penitenciária regisztrumkötetivel foglalkozó szakirodalom az elmúlt évtizedekben jelentősen bővült, amelyre vonatkozóan lásd Kirsi Salonen: *La documentazione della Penitenzieria Apostolica nella storiografia*. In: *L'Archivio della Penitenzieria Apostolica. Stato attuale e prospettive future...*, 29–37.

³⁸ Cristina Mantegna: *The original sixteenth-century supplications in the Archives of the Apostolic Penitentiary*. In: *L'Archivio della Penitenzieria Apostolica. Stato attuale e prospettive future...*, 119–138.

UGO TARABORRELLI

**„NE QUID RERUM DICTAE POENITENTIARIAE
LAPSU TEMPORIS PEREAT”**

Discovering the Archives of the Apostolic Penitentiary

The Apostolic Penitentiary is one of the oldest dicasteries of the Roman Curia. Its origins dates to the late 12th century when the popes began delegating to a cardinal – known as Major Penitentiary – to absolve censures and grant dispensation from irregularities reserved to the Roman Pontiff. During the Middle Ages, the jurisdiction of the Penitentiary gradually expanded over a wide range of matters, both in the internal forum (the private sphere of individual conscience) and in the external, public forum. In 1569 Pius V carried out a profound reform of the office's jurisdiction and organization, adapting it to the reforming impulses of the post-Tridentine Church. Throughout the early modern period, the Apostolic Penitentiary thus became the Church's supreme authority for matters of the internal forum. Nevertheless, at times of particular crisis, popes continued to entrust the Major Penitentiary with specific faculties in the external forum. In 1908, Pius X definitively defined the Penitentiary's jurisdiction as a tribunal of the internal forum, a status most recently reaffirmed by Francis.

By long-standing custom, the Penitentiary has maintained its historical archives independently. Owing to the sensitive nature of cases pertaining to the internal forum, this documentary heritage remained closed to historical research for a long time. Following an initial partial opening in 1988, the archival fonds relating to the history of the Penitentiary and its activities in the external forum were officially opened for public consultation in 2011. This paper offers an initial guide to the available documentation, together with a concise overview of the history of the office and its archives.

Keywords: catholic church, archives, historical research, Penitentiary, sensitive data